

HomerOS

Cilt / Volume 2, Sayı / Issue 4, 2019, pp. 155-164

E - ISSN: 2667-4688

URL: <https://www.ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/homerOS>

DOI: <https://doi.org/10.33390/homerOS.2.017>

Araştırma Makalesi/Research Article

DEDE KORKUT HİKAYELERİ'NDE YER ALAN KALIP SÖZLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE MOLD WORDS IN THE DEDE KORKUT STORIES

Necmi AKYALÇIN * & Damla AYDOĞAN **

* Dr. Öğretim Görevlisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, TÜRKİYE,
e-mail: nakyalcin@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7461-7773>

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, TÜRKİYE,
e-mail: damlaaydogan94@gmail.com

Geliş Tarihi: 07 Ekim 2019; Kabul Tarihi: 29 Ekim 2019
Received: 07 October 2019; Accepted: 29 October 2019

ÖZET

Dede Korkut Hikâyeleri, dönemin toplumsal, kültürel değerleriyle dil özelliklerinin ortaya konması açısından son derece önemlidir. Dede Korkut Hikâyeleri 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başı arasında yer alan bir tarihte yazıya geçirilmiştir. Bu çalışmada Muharrem Ergin tarafından yayımlanan "Dede Korkut Kitabı"nda yer alan 12 hikâye incelenmiştir. Halkın yaşamından beslenen bu hikâyelerde o dönemin iletişim, temenni, iyi dilek gibi amaçlarla kullanılan kalıp sözlerin yer aldığı görülmüştür. Bugün de Türk dilinin söz varlığı içinde önemli bir yere sahip kalıp sözlerin 15. yüzyılda da o kullanılmış olduğunun ortaya konması önemlidir. Bugüne değin Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların arasında kalıp sözler üzerine yapılmış bir söz varlığı çalışmasına rastlanamamıştır. Bundan dolayıdır ki hikâyeler, kullanılabilecek kalıp sözlerin varsayımı ile irdelenmiştir. İletişim sözleri olarak da adlandırılan kalıp sözler, Türk dilinin söz varlığı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmayla Dede Korkut Hikâyelerinde geçen, "Vallah", "Tanrının buyruğı-y-ile Peygamberün kavli-y-ile", "Hoş kalun", "Sağ mısın esen misin" gibi kalıp sözler saptanarak ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Dede Korkut Hikâyeleri, Kalıp Sözler, Söz Varlığı.

ABSTRACT

Dede Korkut Stories are very important in terms of revealing the social, cultural values and language features of the period. Dede Korkut Stories were written on a date between the end of the 15th century and the beginning of the 16th century. In this study, 12 stories in "Dede Korkut Kitabı" published by Muharrem Ergin are analyzed. It was seen that these stories, which were fed by the life of the people, used the words used for communication, wishes and good wishes of that period. Today, it has an important place in the vocabulary of Turkish language and it is important to show that the words were used in the 15th century. So far, many studies have been made about Dede Korkut Stories. However, among these studies, a vocabulary study on words was not found. That is why the stories are examined with the assumption of the stereotypes that can be used. Stereotypes, also called communication words, have an important place in the vocabulary of Turkish language. In this study, the words such as "Vallah", "Tanrının buyruğu-y-ile Peygamberün kavli-y-ile", "Hoş kalun", "Sağ mısın esen misin" in the Dede Korkut Stories are determined by revealing stereotypes.

Key words: Dede Korkut Stories, stereotypes, Vocabulary asset.

GİRİŞ

Türk dili, başlangıcından günümüze kadar pek çok tarihi, kültürel ve edebi değeri olan eserin kaleme alındığı bir dil olmuştur. Bu eserlerin birçoğu deyim, atasözü, ikileme, kalıp söz gibi söz öbekleri bakımından oldukça zengin bir söz varlığına sahiptir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazıya aktarılan Dede Korkut Hikayeleri de bu önemli ve zengin eserler arasında yer almaktadır. Halk arasında anlatılmış, dolayısıyla toplumsal izler taşıyan bu hikayeler zengin bir halk kültürüne ve söz varlığına sahiptir. Dede Korkut Hikayeleri hakkında bilgiler kısaca şöyledir:

“Eski Anadolu Türkçesinin önemli ürünlerinden olan Dede Korkut Hikayeleri XV. yüzyılda Kuzeydoğu Anadolu Coğrafyasında Oğuzların, komşuları olan Rumlar, Gürcüler, Ermeniler; zaman zaman da kendi aralarında yaptıkları savaşları ve iç çekişmeleri anlatan hikâyelerdir. Bu hikâyeler Türk dili, halk edebiyatı, kültür ve felsefesi hakkında bilgiler içeren önemli kaynaklardır.” (Vahit TÜRK vd., 2012, s. 355)

Dede Korkut Hikayelerinin günümüze ulaşan iki nüshası bulunmaktadır. Ancak günümüzde tartışma konusu olan yeni bir nüshası daha söz konusudur.

“Dede Korkut Kitabı'nın günümüze ulaşan iki nüshası vardır. 19. yüzyıl başlarında H. O. Fleiser tarafından bulunan Dresden (Almanya) nüshası *Kitab-ı Dedem Korkut alâ- Lisân-ı Tâife-i Oğuzân* adını taşır. Bu nüshada bir giriş ve 12 boy vardır.” (ERCİLASUN, 2014, s. 451)

“1950'de Ettore Rossi tarafından bulunan Vatikan Nüshası *Hikâyet-i Oğuznâme Kazan Beg ve Gayrı* adını taşır; bu nüshada girişten başka 6 boy vardır: (ERCİLASUN, 2014, s. 451)”

Dede Korkut Hikayeleri ile ilgili yapılmış birçok çalışma vardır. Bu çalışmalardan direk olarak söz varlığı ile ilgili olanlardan bazıları şunlardır:

Rıza gül tarafından 2008 yılında yazılan “*Dede Korkut Hikayelerinde Söz Kalıpları*” isimli makalede hikâyelerde yer alan kalıplaşmış, tekrar eden ifadelerle değinilmiştir. Ancak bu çalışmanın konusu olan iletişim, temenni vb. durumlarda kullanılan kalıp sözler yukarıda adı geçen makalede ele alınmamıştır. Makalede söz kalıpları ifadesiyle:

“Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı, İvden çıkup yoriyanda selvi boylum, Topuğunda, sarmaşanda kara saçlum , Kurulu yaya benzer çatma kaşlum , Koşa badem sığmayan tar ağızlum

,Güz almasına benzer al yanaklum, Kavunum viregüm düvlegüm...” (GÜL, 2008, s. 103) gibi tekrar eden bazı kalıplaşmış ifadeler kast edilmiş ve açıklanmıştır.

Hanifi Vural, Dede korkut Hikayelerinde söz tekrarları üzerine 2004 yılında “*Dede Korkut Anlatılarında Söz Tekrarları*” adlı bir bildiri ve 2013 yılında hikayelerde yer alan atasözleri üzerine “*Dede Korkut Destanlarında Geçen Atasözleri Üzerinde Bir İnceleme*” adlı bir bildiri sunmuştur.

Ahmet Demirtaş, 2008 yılında “*Dede Korkut Hikâyelerinde “Gerek” Kelimesi ile Kurulu Cümleler*” adlı bir makale yazmıştır.

Samet Çetin, 2015 yılında “*Dede Korkut Kitabı'nda İkileme Yapısındaki Niteleme Sıfatları*” adlı bir bildiri sunmuştur.

Yusuf Can Tıraş ve Halil İbrahim Ertürk, 2016 yılında “*Dede Korkut Kitabında Geçen Atasözlerinin Anlamsal İncelemesi ve Türkiye Türkçesindeki Eş Anlamlıları*” isimli bir makale yayımlamışlardır.

Sultan Tulu, 2019 yılında “*Dede Korkut Kitabında Sıfat-Fiilli Tamlama Grupları ve Bunların Aktarımı Üzerine*” isimli bir makale yayımlamıştır.

Görülebileceği üzere çalışmalarda Dede Korkut Hikayeleri; ikilemeler, atasözleri, sözcük grupları, kalıplaşmış olarak tekrar eden yapılar vb. özellikleri bakımından incelenmiş ancak kalıp sözler konusuna değinilmemiştir.

Türk dili için kalıp söz kavramı yeni sayılabilecek bir araştırma konusudur. Söz varlığı çalışmaları içerisinde kalıp sözler için yapılan çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Çiğdem Erol 2007 yılında “Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme” adıyla İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans tezini savunmuştur. 2011 yılında Gülseren Tor, Çukurova Üniversitesinde gerçekleştirilen *Prof. Dr. Mine Mengi Sempozyumu*'nda “Mersin'den Birkaç Kalıp Söz (İlişki Sözü) Üzerine” adlı bir bildiri sunmuştur. Bu konuda çalışma yapan önemli bir isim de Hürriyet Gökdayı'dır. İlk önce 2008 yılında *Bilig* dergisinin *kış* sayısında yazdığı bir makale ile bu konuya dikkat çeken Hürriyet Gökdayı, daha sonra 2011 yılında hazırladığı “Türkçede Kalıp Sözler” adlı kitap ile konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Kalıp sözler için şöyle tanımlar yapılmıştır:

Çalışmanın Ek bölümünde kalıp sözler (1210 adet) maddebaşı olarak verilmiştir. Bkz.(GÖKDAYI, 2015, s. 157)

“Bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması adet olan birtakım sözlerdir.” (AKSAN, 1996, s. 35)

“Kalıp sözler, belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş klişe sözlerdir. Bu sözler toplumun yaşamına ve kültürüne ışık tutmaktadır. Kalıp sözler yemek yerken veya yemekten sonra, biriyle karşılaşıldığında selamlaşmak için, doğum, ölüm, okula başlama, evlenme gibi olaylar karşısında da kullanılırlar. Bunun yanında bir iyilik karşısında duyulan minneti veya bir iyi dileği belirtmek için edilen dualar, kızgınlıkla söylenen beddualar, yemin etmeler, söz vermeler de kalıp sözlerin içindedir.” (EROL, 2007, s. ÖNSÖZ)

“Kalıp sözler veya ilişki sözleri adı verilen dil öğeleri tıpkı deyimler ve atasözleri gibi, toplumun kültürünü, inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıtan sözlerdir.” (EROL, 2007, s. 1)

“Her toplumun, gündelik yaşamında çeşitli zaman ve durumlarda kullandığı kendine özgü sözleri vardır. İnsanlar arasındaki ilişkilerde kullanılan selamlaşma, vedalaşma, iyi ya da kötü dilek sözleri, saygı ve nezaket gereği söylenen sözler kalıp sözler arasında yer alır. Gündelik iletişim davranışları toplumdan topluma değişiklik gösterdiği gibi; iletişim sözleri de,

aynı toplumda dönemden döneme, bölgeden bölgeye, yöreden yöreye değişiklik gösterebilmektedir. Anadolu'da ölçünlü dille ortak olan kalıp sözler yanında, daha farklı sözlere de rastlanmaktadır. Bu tür sözler Anadolu ağızlarının sözvarlığı içinde, pek çok çeşidiyle ve renkliliğiyle büyük bir yer tutmaktadır.” (Tor, 2011, s. 766)

Hürriyet Gökdayı ise Kalıp sözleri şöyle tanımlar:

“Zihinsel üretim ve yapıyı temel alan bir başka tanıma göre ise kalıp sözler, önceden belirli bir biçime girip öylece hafızada saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeden veya dilbilgisel olarak ayrıştırılmadan olduğu gibi hatırlanarak kullanılan, ardışık veya aralı sözcüklerden oluşan dizidir (Wray 2002: 9).” (GÖKDAYI, 2008, s. 90)

“Söz varlığında, selamlaşırken, yemek yerken, sevincimizi ya da üzüntümüzü belirtirken, birisini kutlarken, görüştüğümüz kişiden ayrılırken vb. iletişim durumlarında söylemeyi adet haline getirdiğimiz, ağızımızdan hemen çıkıveren, bir bütün halinde veya kişiye, zamana göre yapılan ufak tefek değişiklikler dışında çekirdek bölümünü aynı şekilde kullandığımız sözler.” (GÖKDAYI, 2015, s. 1)

Bu tanımlardan sonra, eserin yazıldığı dönemin dili de dikkate alınarak kalıp sözler saptanmaya çalışılmıştır.

MENSUR MUKADDİME

- 1) Bismillahirrahmanirrahim (ERGİN, 1964, s. 1)
- 2) Allah saklasun hanum sizi (ERGİN, 1964, s. 1)
- 3) Üç otuz on yaşunuz tolsun, Hak size yaman getürmesün, devletünüz payende olsun hanum hey. (ERGİN, 1964, s. 2) Türkiye Türkçesi “Ömrü/Ömrün uzun olsun” biçiminde aktarılabilir.
- 4) Azup gelen kazayı Tanrı savsun hanum hey. (ERGİN, 1964, s. 2)
- 5) Ol öğdügüm yüce Tanrı dost oluban meded irsün hanum hey. (ERGİN, 1964, s. 2)
- 6) Andan dahı sizi Allah saklasun, ocağunuza bunçıluyın avrat gelmesün. (ERGİN, 1964, s. 3)

1) DİRSE HAN HİKÂYESİ

- 1) Adını ben virdüm yaşını Allah vırsün didi. (ERGİN, 1964, s. 7)
- 2) Kara başum kurban olsun oğul sana (ERGİN, 1964, s. 10)
- 3) Sağlığ-ile sağınçın devletün Hak artursun. (ERGİN, 1964, s. 14)
- 4) Ol öğdügüm yüce Tanrı dost olubanı meded irsün. (ERGİN, 1964, s. 14)
- 5) Ağ sakallu baban yiri uçmağ olsun (ERGİN, 1964, s. 14)
- 6) Kadir tanrı seni namerde muhtaç eylesesün hanum hey (ERGİN, 1964, s. 14)

2) SALUR KAZANIN EVİNİN YAĞMALANDIĞI HİKÂYE

- 1) Kara başum kurban olsun suyum sana (ERGİN, 1964, s. 17), (ERGİN, 1964, s. 18)
- 2) Yohsa göksünde yok midur iman (ERGİN, 1964, s. 19)
- 3) Allah Ta'ala kor-ise ivinü ben kurtarayın (ERGİN, 1964, s. 19)
- 4) Sen sağ ol kadın ana babam sağ olsun (ERGİN, 1964, s. 21)
- 5) Tanrının birliğine yoktur güman (ERGİN, 1964, s. 21)

- 6) **Tanrı seni namerde muhtaç itmesün** (ERGİN, 1964, s. 25)
- 7) Ağ sakallu baban **yiri ıçmak olsun** (ERGİN, 1964, s. 26)
- 3) **KAM PÜRENİN OĞLI BAMSİ BEYREK HİKÂYESİ**
- 1) **Adını ben virdüm yaşını Allah vîrsün** (ERGİN, 1964, s. 29)
- 2) **Ya Rab** bu otağ kimün ola didi. (ERGİN, 1964, s. 29)
- 3) Kızlar aydur: **Vallah** sultanum bu yigit yüzi nikablu yahşı yigütdür (ERGİN, 1964, s. 29)
- 4) düğün **kutlu olsun** han kızı diyü parmağından altun yüzüğü çıkardı kızun parmağına kiçürdi. (ERGİN, 1964, s. 30)
- 5) Beyrek dahı nola hanum **baş üzerine** didi. (ERGİN, 1964, s. 30)
- 6) Dede Korkut birin bindi birin yetdi, yarenler **sizi Hakka ismarladum** didi gitti. (ERGİN, 1964, s. 31)
- 7) Delü karçar ağzın köpüklendürdi, Dede Korkudun yüzine bakdı, aydur: **Aleyke's-selam** ay ameli azmış fiili kadir Allah ağ alnına kada yazmış, ayaklular buraya geldiği yok, ağızlular bu suyumdan içdüğü yok sana noldı, amelün mi azdı, fi'lün mi döndi, ecelün mi geldi, bu aralarda neylersin dedi. (ERGİN, 1964, s. 31)
- 8) **Tanrının buyruğı-y-ile Peygamberün kavli-y-ile aydan aru günden görklü kız kardaşun Banu Çiçeği Bamsı Beyrege dilemeğe gelmişem** didi. (ERGİN, 1964, s. 31)
- 9) Dede Korkut ayıtdı: Çalarisen **elin kurusun**. (ERGİN, 1964, s. 31)
- 10) **Hak Ta'alanun emri-y-ile** Delü Karçarun eli yukaruda asılı kaldı. (ERGİN, 1964, s. 31)
- 11) **Tanrının birliğine yokdur güman**, sen menüm elümi sağaldı gör. (ERGİN, 1964, s. 31)
- 12) **Allahun inayeti** erenlerün himmeti oldı, kızı aldum didi. (ERGİN, 1964, s. 32)
- 13) Nayibi kılıcın sıyırdı eline aldı, menüm başum Beyregın başına **kurban olsun** didi. (ERGİN, 1964, s. 32)
 - Kara başum **kurban olsun** argış sana didi. (ERGİN, 1964, s. 35)
 - Kara başum **kurban olsun** bu gün sana didi. (ERGİN, 1964, s. 38)
 - Kara başum **kurban olsun** ozan sana didi. (ERGİN, 1964, s. 39)
 - Kara başum **kurban olsun** sana gelinçüğüm (ERGİN, 1964, s. 45)
- 14) Delü Karçar Bayındır Hanun divanına geldi, dizin çökdi, aydur: **Devletlü Hanun ömri uzun olsun** (ERGİN, 1964, s. 34)
- 15) **Sağ mısın esen misin** canum Bamsı (ERGİN, 1964, s. 35)
- 16) Beyrek aydur: Mere yüzünüz ağ olsun, **ağanuzun etmeği size halal olsun** didi. (ERGİN, 1964, s. 38)
- 17) Üç güne varmasun **Allah sevindürsün sizi** didi. (ERGİN, 1964, s. 40)
- 18) güyegü atsa **elün kurusun** parmahların çürisün hay tonuz oğlu tonuz dir-idi, güyegülere kurban ol dir-idi. (ERGİN, 1964, s. 41)

- 19) **Kutlu olsun** devletünüz didi. (ERGİN, 1964, s. 42)
- 20) **And içeyim** bu kez boğaz kırsırağa bindüğüm yok (ERGİN, 1964, s. 43)
- 21) Yoluna kurban olayın gelinçüğüm (ERGİN, 1964, s. 45)
- 22) **Sağ esen çıkup gelse** (ERGİN, 1964, s. 45)
- 23) **Allah Ta'alanun kudreti-y-ile** gözi açıldı. (ERGİN, 1964, s. 45)
- 24) **ağ sakallu baban yiri uçmak olsun.** (ERGİN, 1964, s. 46)
- 25) ağ pürçekli anan yeri behişt olsun, oğul-ile karındaşdan ayırmasun, ahır vaktında aru imandan ayırmasun, **amin amin** diyenler didar görsün. (ERGİN, 1964, s. 46)

4) KAZAN BEY OĞLU URUZ BEYİN TUTSAK OLDUĞU HİKÂYE

- 1) Kara başum **kurban olsun** babam sana didi (ERGİN, 1964, s. 47), (ERGİN, 1964, s. 49) (ERGİN, 1964, s. 50), (ERGİN, 1964, s. 51), (ERGİN, 1964, s. 57), (ERGİN, 1964, s. 57)
 - Kara başum **kurban olsun** ağam sana didi. (ERGİN, 1964, s. 47),
 - Size **kurban olsun** menüm başum (ERGİN, 1964, s. 51)
 - Menüm başum senün yolına **kurban olsun** (ERGİN, 1964, s. 57)
 - Menüm başum **kurban olsun** canum oğul senün-içün (ERGİN, 1964, s. 57)

- 2) **Tanrının birliğine yoktur güman** (ERGİN, 1964, s. 56)

- 3) **Sen esen ol anam esen olsun** (ERGİN, 1964, s. 57)

- 4) **Gaza mübarek oldı.** (ERGİN, 1964, s. 61)

- 5) Ahır son uçı **ölümlü dünya** (ERGİN, 1964, s. 61)

5) DUHA KOCA OĞLU DELİ DUMRUL HİKÂYESİ

- 1) **Allahın emri-y-ile** ol yigit öldi. (ERGİN, 1964, s. 61)

- 2) Ayıtdılar: **Vallah** big yigit Allah Ta'aladan buyruk oldı, al kanatlu Azrail ol yigidün canın aldı. (ERGİN, 1964, s. 61)

- 3) **Tanrının birliğine yokdur güman** (ERGİN, 1964, s. 63),

- **Tanrının birliğine yokdur güman** (ERGİN, 1964, s. 66)

6) KANLI KOCA OĞLU KAN TURALI HİKÂYESİ

- 1) **kadun ana big baba esen kalun** didi. (ERGİN, 1964, s. 69)

- 2) **Hak Ta'ala inayet eylese** (ERGİN, 1964, s. 70)

- 3) Kırkunza **kurban olsun** menüm başum diyü söyler-idi. (ERGİN, 1964, s. 70), (ERGİN, 1964, s. 75), (ERGİN, 1964, s. 77)

- Kurban olsun** size menüm başum (ERGİN, 1964, s. 75)

- Kara başum **kurban olsun** gelin sana (ERGİN, 1964, s. 77)

- 4) **Tanrı buyruğu-y-ile peygamber kavli-y-ile** kızunı almağa gelmişem (ERGİN, 1964, s. 71)

- 5) Sonı uçı **ölümlü dünya** (ERGİN, 1964, s. 80)

7) KAZILIK KOCA OĞLU YİGENEK HİKÂYESİ

- 1) Tanrıya şükürler kıldılar. (ERGİN, 1964, s. 84)
- 2) ağ sakallu baban yiri uçmak olsun, ağ pürçeklü anan yeri behişt olsun (ERGİN, 1964, s. 85)

8) BASATIN TEPE GÖZÜ ÖLDÜRDÜĞÜ HİKÂYE

- 1) Ulu kardaşuh adı Basat olsun, adunı men virdüm yaşunı Allah virsün didi. (ERGİN, 1964, s. 85)
- 2) Hoş öyle olsun (ERGİN, 1964, s. 87)
- 3) evet, hem mana iki adam virün yimegüm benüm pişirsün men yiyeyim didi. (ERGİN, 1964, s. 87)
- 4) Kazan aydur: Sen bilürsin. (ERGİN, 1964, s. 88)
- 5) Babasınun anasınun elini öpdi, halallaşdı, hoş kalun didi. (ERGİN, 1964, s. 89)
- 6) Basat Aydur: Tanrım kurtardu. (ERGİN, 1964, s. 89), (ERGİN, 1964, s. 90)
- 7) Geldi aydur: Mere depegöz niçesin didi. (ERGİN, 1964, s. 90)
- 8) Erlik-ile kardaşun kanın aldu, kalın oğuz biglerini yükden kurtardun, kadir Allah yüzün ağ itsün Basat didi. (ERGİN, 1964, s. 92)

9) BEGİL OĞLI EMRENİN HİKÂYESİ

- 1) Kara başum kurban olsun ağam sana (ERGİN, 1964, s. 95)

10) UŞUN KOCA OĞLU SEGREK HİKÂYESİ

- 1) İçerü sohbeta girdi, destur diledi, bigler hoş kalun didi. (ERGİN, 1964, s. 101)
- 2) Big baba hatun ana esen kalun didi. (ERGİN, 1964, s. 102)
- 3) Hoş ola didi. (ERGİN, 1964, s. 105)
- 4) Kara başum kurban olsun kafir sana didi. (ERGİN, 1964, s. 106)
-Kara başum kurban olsun bu gün sana didi. (ERGİN, 1964, s. 106)
- 5) Ölüm vakti geldiğinde aru imandan ayırmason, günahunuzu Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun, amin diyenler didar görsün hanum hey! (ERGİN, 1964, s. 107)

11) SALUR KAZANIN TUTSAK OLUP OĞLI URUZU ÇIKARDIĞI HİKÂYE

- 1) Kazan aydur: Vallah billah (ERGİN, 1964, s. 113)
- 2) Son uçı ölümlü dünya (ERGİN, 1964, s. 116)
- Son uçı ölümlü dünya (ERGİN, 1964, s. 121)
- 3) amin amin diyenler dizar görsün (ERGİN, 1964, s. 116)

12) İÇ OĞUZA TAŞ OĞUZ ASİ OLUP BEYREĞİN ÖLDÜĞÜ HİKÂYE

- 1) Beyregi götürelüm, andan sonra Kazan-ile işümüz hayır ola didi. (ERGİN, 1964, s. 117)
- 2) Beyrek aydur: Vallah men Kazan uğrına başum komışam. (ERGİN, 1964, s. 118)

- 3) **Sen sağ ol** Beyrek öldi din (ERGİN, 1964, s. 119)
-Kazanun elin öpdiler, **sen sağ ol** Beyrek öldi didiler. (ERGİN, 1964, s. 119)
-**Sen sağ ol** hanum, Beyrek Hakka vasıl oldu, menüm kanum Aruza komasın didi, dirler. (ERGİN, 1964, s. 119)
- 4) **Ahret hakkın halal itsün** (ERGİN, 1964, s. 119)
- 5) Sen sağ ol hanum, **Beyrek Hakka vasıl oldu**, menüm kanum Aruza komasın didi, dirler. (ERGİN, 1964, s. 119)
- 6) Selam virdiler sen **sağ ol** hanum didiler. (ERGİN, 1964, s. 120)
- 7) **ağ sakallu baban yiri uçmak olsun**, ağ pürçeklü anan yeri behişt olsun, Kadir seni namerde muhtaç itmesün (ERGİN, 1964, s. 121)
- 8) **amin amin** diyenler didar görsün, yığışdursın dürişdursün günahunuzı Muhammed Mustafaya bağışlasun Hanum hey! (ERGİN, 1964, s. 121)

SONUÇ

Türk Dili açısından kültürel bir değere sahip olan Dede Korkut Hikayeleri, daha önce yapılan çalışmalarla genel olarak konusu, dili, söz varlığı gibi özellikleri bakımından birçok kez incelenmiştir. Ancak aynı eserle ilgili olarak kalıp sözler konusunda yapılmış bir söz varlığı çalışmasına rastlanamamıştır. Birçok çalışmaya konu olan Dede Korkut Hikayelerinin kalıp sözler çerçevesinde incelenmesi ve kalıp sözlerin, Türk dilinin söz varlığı içerisinde, eskiden beri var olduğunu, günümüze ikilemeler, deyimler ve atasözleri gibi kuşaktan kuşağa aktarılarak geldiğinin ortaya konması bakımından önemlidir. Çalışmanın içinde verilen tanımlardan da anlaşılacağı üzere kalıp sözler, iletişim, temenni ve belirli durumlar karşısında kalıplaşmış sözler/söz öbekleri olarak karşımıza çıkan yapılardır. Bu çalışmanın konusunu Dede Korkut Hikayelerinde yer alan kalıp sözler oluşturmaktadır. Eser sözlü gelenek ile ortaya çıkmış ve yazıya aktarılmıştır; bu sebeple eserde halk arasında kullanılan ve birçoğu kuşaktan kuşağa aktarılarak hala kullanılmaya devam edilen kalıp sözler saptanmıştır. Çalışmada, Hikâyelerde geçen “Vallah”, “Tanrının buyruğı-y-ile Peygamberün kavli-y-ile”, “Hoş kalun”, “Sağ mısın esen misin” gibi kalıp sözler saptanmıştır. Mensur Mukaddime kısmında 6, “Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyı” adlı hikayede 6, “Salur Kazanun İvi Yagmalandığı Boy” adlı hikayede 7, “Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyı” adlı hikayede 25, “Kazan Big Oğlu Uruz Bigün Tutsak Olduğu Boy” adlı hikayede 5, “Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Boyı” adlı hikayede 3, “Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyı” adlı hikayede 5, “Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyı” adlı hikayede 2, “Basat Depe Gözi Öldürdüğü Boy” adlı hikayede 8, “Begil Oğlu Emrenün Boyı” adlı hikayede 1, “Uşun Koca Oğlu Segrek Boyı” adlı hikayede 5, “Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy” adlı hikayede 3, “iç oğuz taş oğuz ‘ası olup beyrek öldüğü boy” adlı hikayede 8 olmak üzere toplam 84 adet kalıp söz saptanmıştır. Kalıp sözler saptanırken dönemin dili de dikkate alınmıştır. Tekrar eden kalıp sözler her hikâyede gösterilmiş, her hikâye kendi içerisinde incelenmiştir. 6645 beyitten oluşan Kutadgu Bilig’de yer alan kalıp sözlerin saptandığı ve yayında olan (Uluslararası Homeros Dergisi, 2019 Ekim Sayısı) “Kutadgu Bilig’de Yer Alan Kalıp Sözler Üzerine Bir Değerlendirme” adlı çalışmada saptanan 128 kalıp söz dikkate alındığında 1 mensur mukaddime ve 12 hikâyeden Dede Korkut Hikayelerinde saptanan 84 kalıp söz oldukça iyi bir sayıdır. Halk arasında anlatıldıktan sonra yazıya aktarılmasının eserin söz varlığının kalıp sözler açısından zengin olmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma ile Hikâyelerdeki kalıp sözler ortaya konarak Türk diline katkı sunulduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, D., (1996), *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Ankara: Engin Yayınevi
- AKYALÇIN, N., (2007). *Türkçe İnkilemeler Sözlüğü Tanıklı*, Anı Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- AKYALÇIN, N., (2012). “*Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz Tanıklı Sözlük*”. Ankara: Eğiten Kitap.
- AKYALÇIN, N., (2012). *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*. Ankara. Eğiten Kitap.
- BİLGİN, M., (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- ÇETİN, S., (2015). *Dede Korkut Kitabı'nda İnkileme Yapısındaki Niteleme Sıfatları*, III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi: Dede Korkut ve Türk Dünyası, Çeşme-İzmir, 19-25 Ekim, 373-381.
- DEMİRTAŞ, A., (2008). Dede Korkut Hikâyelerinde “Gerek” Kelimesi ile Kurulu Cümleler, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/1 Winter, s. 14-21 .
- EKER, S., (2002). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- ERCİLASUN, A. B., (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERGİN, M., (1964). *Dede Korkut Kitabı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ERGİN, M., (1999). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul. Bayrak Basım.
- EROL, Ç., (2007). *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- GÖKDAYI, H., (2008), *Türkçede Kalıp Sözler*, *Bilig-Kış*, Sayı:44, Sf:90-108.
- GÖKDAYI, H., (2015), *Türkçede Kalıp sözler*, Ankara: Kriter Yayınevi.
- GÜL, R., (2008). Dede Korkut Hikayelerinde Söz Kalıpları, *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 10, s.100-105.
- KARAMANLIOĞLU, A. F., (1978). *Türk Dili (2.Baskı)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KORKMAZ, Z., (1992), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- TİRAŞ, Y. C., ERTÜRK, H. İ., (2016). Dede Korkut Kitabında Geçen Atasözlerinin Anlamsal İncelemesi ve Türkiye Türkçesindeki Eş Anlamlıları, *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume:2, Issue: 4, Autumn, (135-150).
- TOR, G., (2011). *Mersin'den Birkaç Kalıp Söz (İlişki Sözü) Üzerine*, Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu, Adana, 20- 22 Ekim 2011, 766-786.
- TULU, S., (2019). Dede Korkut Kitabında Sıfat-Fiilli Tamlama Grupları ve Bunların Aktarımı Üzerine, *JOTS*, 3/2, s.451-470.
- TÜRK, V., DOĞAN, Ş., ŞERİFOĞLU, Y., (2012). *Tarihi Türk Lehçeleri Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- VURAL, H., (2004) *Dede Korkut Anlatılarında Söz Tekrarları*, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı.

VURAL, H., (2013). *Dede Korkut Destanlarında Geçen Atasözleri Üzerinde Bir İnceleme*, International Burch University I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 17-19 Mayıs, Saraybosna., Bildiri Kitabı I, s. 367-374.